

**Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти**

**Миколаївський регіональний центр
Інституту обдарованої дитини
НАПН України**

2013 рік – Рік дитячої творчості

Готовність учнів і педагогів до навчально-дослідницької та винахідницької діяльності

**Психологічний практикум:
методичні рекомендації**

**м. Миколаїв
2013**

Укладач: Білецька В. В., м. н. с. Миколаївського регіонального центру Інституту обдарованої дитини НАПН України, практичний психолог лабораторії практичної психології і соціальної роботи Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Відповідальна за випуск: Сокуренко О. О., к. пед. н., доцент, завідувач Миколаївського регіонального центру Інституту обдарованої дитини НАПН України

Матеріали до психологічного практикуму містять методичні рекомендації до вивчення стану готовності учнів і педагогів до навчально-дослідницької та винахідницької діяльності. На допомогу методистам районних (міських) методичних кабінетів (центрів), відповідальних за роботу з обдарованими дітьми і молоддю і учителям загальноосвітніх навчальних закладів.

Готовність учнів і педагогів до навчально-дослідницької та винахідницької діяльності. Психологічний практикум: методичні рекомендації / Укл. : В. В. Білецька – Миколаїв: ОППО, 2013. – 18 с.

© Миколаївський регіональний центр Інституту обдарованої дитини НАПН України

© Лабораторія редагування та видавничої діяльності Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, 2013

Психологічний практикум: методичні рекомендації
«Готовність учнів і педагогів до навчально-дослідницької
та винахідницької діяльності»

Умови ефективності навчально-дослідницької
і винахідницької діяльності

Дослідники феноменів навчально-дослідницької і винахідницької діяльності визначили наступні умови їх ефективності [2; 3; 8;9]:

1. В учня має бути бажання проводити дослідження. Бажання координувати навчально-дослідницьку чи винахідницьку діяльність має бути і в учителя (провести саме це дослідження). Якщо напрямок, тема не будуть цікаві хоча б однієї із двох взаємодіючих сторін, результату не досягти.

2. Учень повинен уміти це виконати. Але, перш за все це повинен уміти виконати і вчитель. Як ви зможете керувати дослідницькою діяльністю, якщо не уявляєте собі всю структуру роботи, не знаєте методики, не можете визначити напрямки діяльності? Для виконання роботи в учня вже повинні бути сформовані певні компетентності.

3. Учень має отримати задоволення від своєї роботи (і вчитель теж – від своєї діяльності і від роботи учня). На початкових етапах організації навчально-дослідницької чи винахідницької діяльності важливою є комунікативна

компетентність (уміння працювати в команді, брати участь у спільному прийнятті рішень, взаємодіяти з керівником, обговорювати хід дослідження, публічно виступати, відстоювати свою точку зору, брати участь у дискусії зі слухачами).

Таким чином, учні, роблячи свій внесок у загальний банк знань людства, долучаються до великої творчості. Отримані в ході дослідження корисні навички дозволять учням мати можливість і здатність працювати з невідомими раніше об'єктами.

Показники готовності учнів і педагогів до навчально-дослідницької та винахідницької

Толерантність до невизначеності

При вивченні готовності учнів і педагогів до навчально-дослідницької та винахідницької діяльності варто звернути увагу на таку рису як толерантність до невизначеності. Вивченню толерантності до невизначеності в Україні, як і в інших країнах СНД, стали приділяти увагу лише в останні десять років (Е. Г. Луковицька, П. В. Лушин, Н. В. Шалаєв). У дослідженнях розглядаються питання в контексті формування дивергентного мислення учнів старших класів (К. В. Дрязгунов), проблематики творчої обдарованості

(Е. Л. Носенко, М. В. Шаповал) та креативності (К. Стойчева), виховання толерантності (М. С. Міріманова, О. С. Обухов), адаптації вчених до соціальних змін (А. І. Приходько) [1, 54-63]

Толерантність до невизначеності можна розглядати як особистісну рису, яка дозволяє витримувати кризові прояви, пов'язані з ситуаціями невизначеності. У дослідженні М. С. Міріманової і А. С. Обухової «Виховання толерантності через соціокультурну взаємодію», толерантність до невизначеності визначається як внутрішня толерантність, що являє собою «здатність приймати рішення і розмірковувати над проблемою, навіть якщо не відомі всі факти і можливі наслідки» [7]. З метою дослідження рівня розвитку толерантності розглянемо методику «Особистісна готовність до змін» (автори: Роднік, Хезер, Голд, Хал).

Методика «Особистісна готовність до змін»

(автори: Роднік, Хезер, Голд, Хал;

адаптація: Бажанова Н. А., Бардієр Г. Л.)

Методика «Особистісна готовність до змін» (методика PCRS: Personal change readiness survey) розроблена канадськими вченими Родніком, Хезер, Голдом і Халом. Переклад і первинна апробація даного варіанту методики PCRS були проведені Н. А. Бажановою і Г. Л. Бардієр [10, 484-487].

Методика особливо ефективна при розгляді стресових ситуацій, що виникають у зв'язку з інноваціями, оскільки нікому не вдається у повній мірі справлятися зі змінами. Розуміння особливостей протистояння змінам допомагає людям захистити себе від стресу в тих ситуаціях, в яких вони найбільш уразливі.

Ми рекомендуємо застосовувати дану методику в рамках діагностики готовності учнів і педагогів до навчально-дослідницької та винахідницької діяльності. Адже методика діагностує такі необхідні складові готовності до навчально-дослідницької та винахідницької діяльності, як **винахідливість, толерантність до невизначеності, сміливість, підприємливість, адаптивність**, а також такі риси, що мають бути притаманні науковцю-досліднику і винахіднику, як енергійність, невтомність, віра в успіх, небажання орієнтуватися на гірший розвиток подій, прагнення фіксуватися не на проблемах, а на можливостях їх вирішення, впевненість у собі.

Звертаємо вашу увагу, що під час інтерпретації отриманих результатів, необхідно враховувати індивідуальні особливості людини. Варто пам'ятати, що в індивідуальних особливостях особистості завжди є свої плюси і мінуси. Наприклад, *зайва пристрасність* може спонукати людину діяти всупереч здоровому глузду, низький рівень енергійності і невтомності може призвести до *відсутності мотивації*.

Діагностичні складові:

1. **Пристрасність** (passion) розуміється як енергійність, невтомність, підвищений життєвий тонус.
2. **Винахідливість** (resourcefulness) розглядається як вміння знаходити виходи зі складних ситуацій, звертатися до нових джерел для вирішення нових проблем.
3. **Оптимізм** (optimism) – це великі надії, віра в успіх, небажання орієнтуватися на гірший розвиток подій, прагнення фіксуватися не на проблемах, а на можливостях їх вирішення.
4. **Сміливість, підприємливість** (adventurousness) трактується як тяга до нового, невідомого, відмова від випробуваного і надійного.
5. **Адаптивність** (adaptability) передбачає вміння змінювати свої плани та рішення, перебудовуватися в нових ситуаціях, не наполягати на своєму, якщо цього вимагає ситуація.
6. **Впевненість** (confidence) ґрунтується на вірі у себе, у свою гідність та свої сили.
7. **Толерантність до двозначності** (tolerance for ambiguity) базується на спокійному ставленні до відсутності конкретних відповідей, самовладання в ситуаціях, коли суть того, що відбувається незрозуміла, або результат справи непередбачуваний, коли не визначені цілі і очікування, коли почата справа залишається незавершеною.

Інструкція: Поставте умовну позначку біля числа від 1 до 6 (навпроти кожного з тверджень), яке більш всього відповідає опису вашої позиції, де 1 – максимально не відповідає, а 6 – максимально відповідає вашій думці.

Текст опитувальника

Твердження	ні ← скоріше → так					
	1	2	3	4	5	6
1. Я віддаю більшу перевагу звичному, ніж невідомому.						
2. Я рідко «відміряю сім разів».						
3. Я не з тих, хто змінює свої плани.						
4. Не можу дочекатися початку дня, коли зможу взятися за справу.						
5. Я вважаю, що нікому не варто давати занадто багато надій.						
6. Якщо щось не працює, я знайду спосіб це усунути.						
7. Мене дратує відсутність ясних і чітких відповідей.						
8. Я схильний створювати «звичне положення справ» і дотримуватися його.						
9. Я можу зробити так, що будь-яка ситуація буде працювати на мене.						
10. Мені потрібно якийсь час, щоб звикнути з тим, що щось не виходить.						
11. Мені важко розслабитися і нічого не робити.						
12. Якщо є ймовірність, що щось може не вийти, то воно і не вийде.						
13. Коли я «застряв», я віддаю перевагу імпровізувати в пошуках виходу з ситуації.						
14. Я гублюся, коли не вловлюю суті того, що відбувається.						
15. Я віддаю перевагу знайомій області діяльності, в якій відчуваю себе комфортно.						

16. Я впораюся з усім, з чим доводиться зустрічатися.						
17. Якщо я щось твердо вирішив, поміняти це рішення мені буде нелегко.						
18. Я волію працювати в повну силу.						
19. Я зазвичай зосереджуюся на тому, що може не вийти.						
20. Коли люди намагаються знайти вихід із ситуації, вони приходять до мене.						
21. Якщо результат справи неясний, я прагну прояснити всі негайно.						
22. Варто дотримуватися перевіреного і надійного.						
23. Я зосереджуюся на моїх перевагах, а не на недоліках.						
24. Мені важко здатися, навіть якщо щось зовсім не виходить.						
25. Я невтомний і повний енергії.						
26. Рідко все виходить так, як мені хотілося б.						
27. Сильна сторона моєї особистості – це вміння долати труднощі.						
28. Терпіти не можу залишати справу незавершеною.						
29. Я волію йти по головній, а не по другорядній дорозі.						
30. Моя віра у власні сили непохитна.						
31. Зі своїм уставом у чужий монастир не ходи!						
32. Я пристрасний і рішучий.						
33. Я схильний бачити проблеми, а не можливості їх вирішення.						
34. Я звертаюся до незвичайних джерел для вирішення проблем.						
35. Я дію непродуктивно, якщо і цілі, і очікування невизначені.						

Обробка результатів:

Методика включає сім шкал, що вимірюють особистісну готовність до змін. Підраховується кількість балів по кожній з семи шкал, а також загальний бал за всіма шкалами.

Варіанти обробки результатів (на ваш вибір):

I варіант

Для шкал, до складу яких входять *прямі твердження*, кожній відповіді присвоюється бал від 1 до 6 (1 бал – «ні», 6 балів – «так»). Для шкал із *зворотними твердженнями* бали присвоюються в дзеркальному порядку від 6 до 1 (6 балів – «ні», 1 бал – «так»). Для отримання результату необхідно підрахувати кількість балів по кожній з семи шкал:

1. **Пристрасність** (прямі твердження): 4, 11, 18, 25, 32.
2. **Винахідливість** (прямі твердження): 6, 13, 20, 27, 34.
3. **Оптимізм** (зворотні твердження): 5, 12, 19, 26; 33.
4. **Сміливість, підприємливість** (зворотні твердження): 1, 8, 15, 22; 29.
5. **Адаптивність** (зворотні твердження): 3, 10, 17, 24, 31.
6. **Впевненість** (прямі твердження): 2, 9, 16, 23, 30.
7. **Толерантність до двозначності** (зворотні твердження): 7, 14, 21, 28, 35.

II варіант

Для отримання результату необхідно підрахувати кількість балів по кожній з семи шкал за поданим алгоритмом:

1. Пристрасність:

сума балів за твердженнями 4, 11, 18, 25 і 32.

2. Винахідливість:

сума балів за твердженнями 6, 13, 20, 27 і 34.

3. Оптимізм: від числа «35» відняти суму балів за твердженнями 5, 12, 19, 26 і 33.

4. Сміливість, підприємливість:

від числа «35» відняти суму балів за твердженнями 1, 8, 15, 22 і 29.

5. Адаптивність: від числа «35» відняти суму балів за твердженнями 3, 10, 17, 24 і 31.

6. Впевненість:

сума балів за твердженнями 2, 19, 16, 23 і 30.

7. Толерантність до двозначності: від числа «35» відняти суму балів за твердженнями 7, 14, 21, 28 і 35.

Інтерпретація:

Стандартизація методики показала, що сума менше 21 балів за кожною шкалою свідчить про низький рівень розвитку вимірюваної властивості. Середній рівень розвитку властивості (оптимальний варіант) знаходиться в діапазоні від 22 до 26 балів. Сума понад 27 балів оцінюється як високий рівень розвитку вимірюваного властивості.

Мотивація до успіху чи до уникнення невдач

«Методика діагностики особистості на мотивацію до успіху» Т. Елерса [11]

Інструкція для учасників дослідження: вам запропонована 41 твердження, на кожне з яких дайте відповідь «Так» чи «Ні».

Текст опитувальника

№ з/п	Твердження	Так	Ні
1	Коли є вибір між двома варіантами, його краще зробити швидше, ніж відкласти на певний час		
2	Я легко роздратовуюсь, коли відчуваю, що не можу на всі 100 % виконати завдання		
3	Коли працюю, це виглядає так, ніби я все ставлю на карту		
4	Коли виникає проблемна ситуація, я часто приймаю рішення одним з останніх		
5	Коли в мене два дні поспіль нема справи, я втрачаю спокій		
6	В деякі дні мої успіхи нижче за середній показник		
7	До себе я суворіший, ніж стосовно інших людей		
8	Я більш доброзичливий, ніж інші		
9	Коли відмовляюся від важкого завдання, пізніше суворо засуджую себе, бо знаю, що в ньому я домогся б успіху		
10	У процесі роботи я потребую невеликих пауз для відпочинку		
11	Старанність – це не основна моя риса		
12	Мої досягнення в праці не завжди однакові		
13	Мене більше приваблює інша робота, ніж та, де я зайнятий		
14	Осуд стимулює мене сильніше, ніж похвала		

15	Я знаю, що мої колеги вважають мене діловою людиною		
16	Перешкоди роблять мої рішення більш твердими, стійкими		
17	У мене легко викликати честолюбство		
18	Коли я працюю без натхнення, це зазвичай помітно		
19	Під час роботи я не розраховую на допомогу інших		
20	Іноді я відкладаю те, що мав зробити зараз		
21	Потрібно покладатися тільки на самого себе		
22	В житті мало речей більш важливих, ніж гроші		
23	Завжди, коли мені належить виконати важливе завдання, я ні про що інше не думаю		
24	Я менш честолюбний, ніж багато інших		
25	Наприкінці відпустки я зазвичай радію, що скоро вийду на роботу		
26	Коли я налаштований на роботу, я роблю її більш кваліфіковано, ніж інші		
27	Мені простіше і легше спілкуватися з людьми, які можуть наполегливо працювати		
28	Коли в мене немає справ, я ніяковію		
29	Мені доводиться виконувати відповідальну роботу частіше, ніж іншим		
30	Коли мені доводиться приймати рішення, я намагаюсь робити це якнайкраще		
31	Мої друзі іноді вважають мене ледачим		
32	Мої успіхи певною мірою залежать від моїх колег		
33	Безглуздо протидіяти волі керівника		
34	Іноді не знаєш, яку роботу доведеться виконувати		
35	Коли щось не вдається, я нетерплячий		
36	Я зазвичай мало зважаю на свої досягнення		
37	Коли я працюю разом з іншими людьми, моя робота дає вагоміші результати, ніж в інших		
38	Чимало з того, за що я беруся, я не доводжу до кінця		
39	Я заздрю людям, які не завантажені роботою		
40	Я не заздрю тим, хто прагне влади і високих посад		
41	Коли я впевнений, що стою на вірному шляху, для доведення своєї правоти я готовий піти на крайнощі		

Ключ

Ви отримуєте по 1 балу за відповіді «Так» на запитання: 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 14, 15, 16, 17, 21, 22, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 37, 41.

Ви також отримуєте по 1 балу за відповіді «Ні» на питання 6, 13, 18, 20, 24, 31, 36, 38, 39.

Відповіді па питання 1, 11, 12, 19, 23, 33, 34, 35, 40 не враховуються. Порахуйте суму набраних балів.

Інтерпретація результатів:

- від 1 до 10 балів – *низький рівень мотивації до успіху.*
- від 11 до 16 балів – *середній рівень мотивації до успіху.*
- від 17 до 20 балів – *помірно високий рівень мотивації до успіху.*
- понад 21 бал – *дуже високий рівень мотивації до успіху.*

«Методика діагностики особистості на мотивацію до уникнення невдач» Т. Елерса [11]

Інструкція для учасників дослідження. Вам пропонується перелік слів з 30 рядків по три слова в кожному. В кожному рядку виберіть тільки одне з трьох слів, яке найбільш точно вас характеризує, і відмітьте його.

Бланк для відповідей

Рядок	Номери стовпчиків		
	1	2	3
1	Сміливий	Пильний	Підприємливий
2	Покірливий	Боязкий	Упертий
3	Обережний	Рішучий	Песимістичний
4	Непостійний	Безцеремонний	Уважний
5	Нерозумний	Боягузливий	Бездумний
6	Спритний	Жвавий	Передбачливий
7	Холоднокровний	Нерішучий	Молодецький
8	Стрімкий	Легковажний	Боязкий
9	Невдумливий	Манірний	Непередбачливий
10	Оптимістичний	Сумлінний	Чуйний
11	Меланхолійний	Невпевнений	Нестійкий
12	Боязкий	Недбалий	Схвильований
13	Необачний	Тихий	Боязкий
14	Уважний	Нерозсудливий	Сміливий
15	Розсудливий	Швидкий	Мужній
16	Підприємливий	Обережний	Передбачливий
17	Схвильований	Неуважний	Боязкий
18	Малодушний	Необережний	Безцеремонний
19	Полохливий	Нерішучий	Нервовий
20	Старанний	Відданий	Авантюрний
21	Передбачливий	Жвавий	Відчайдушний
22	Приборканий	Байдужий	Недбалий
23	Обережний	Безтурботний	Терплячий
24	Розумний	Дбайливий	Хоробрий
25	Передбачливий	Безстрашний	Сумлінний
26	Поспішний	Полохливий	Безтурботний
27	Неуважний	Необачний	Песимістичний
28	Обачний	Розсудливий	Підприємливий
29	Тихий	Неорганізований	Боязкий
30	Оптимістичний	Пильний	Безтурботний

Ключ:

1/2;	2/1;	2/2;	3/1;
3/3;	4/3;	5/2;	6/3;
7/2;	7/3;	8/3;	9/1;
9/2;	10/2;	11/1;	11/2;
12/1;	12/3;	13/2;	13/3;
14/1;	15/1;	16/2;	16/3;
17/3;	18/1;	19/1;	19/2;
20/1;	20/2;	21/1;	22/1;
23/1;	23/3;	24/1;	24/2;
25/1;	26/2;	27/3;	28/1;
28/2;	29/1;	29/3;	30/2.

Якщо ваш вибір співпадає зі словами, що наведені в «ключі» (перша цифра перед похилою лінією означає номер рядка, друга цифра після похилої лінії – номер стовпчика, із якому знаходиться потрібне слово), то ви ставите по одному балу за кожен такий варіант. Наприклад, 1/2 означає, що слово «пильний» знаходиться в першому рядку і в другому стовпчику, якщо ви у цьому рядку вибрали таку рису, як пильний, то ви ставите біля своєї відповіді 1 бал. Інші вибірки (що не співпадають з ключем) балів не отримують.

Обробка та інтерпретація результатів:

Чим більша сума балів, тим вищий рівень мотивації до уникнення невдач, захисту:

– від 2 до 10 балів – *низький рівень мотивації до уникнення невдач.*

– від 11 до 16 балів – *середній рівень мотивації до уникнення невдач.*

– від 17 до 20 балів – *високий рівень мотивації до уникнення невдач.*

– понад 20 балів – *дуже високий рівень мотивації до уникнення невдач.*

Висновки

З метою вивчення готовності учнів і педагогів до навчально-дослідницької та винахідницької діяльності варто звернути увагу на такі необхідні складові готовності до навчально-дослідницької та винахідницької діяльності, як **винахідливість, толерантність до невизначеності, сміливість, підприємливість, адаптивність**, а також такі риси, що мають бути притаманні науковцю-досліднику і винахіднику, як енергійність, невтомність, віра в успіх, небажання орієнтуватися на гірший розвиток подій, прагнення фіксуватися не на проблемах, а на можливостях їх вирішення, впевненість у собі.

Звертаємо вашу увагу, що під час інтерпретації отриманих результатів, необхідно враховувати індивідуальні особливості людини. Варто пам'ятати, що в індивідуальних особливостях особистості завжди є свої плюси і мінуси. Наприклад, *зайва пристрасність* може спонукати людину діяти всупереч здоровому глузду, низький рівень енергійності і невтомності може призвести до *відсутності мотивації*.

Дослідження показали, що люди з помірно високою орієнтацією на успіх надають переваги середньому рівню ризику.

Ті ж, хто побоюються невдач, надають переваги малому чи, навпаки, надто завеликому рівню ризику.

Чим вища мотивація людини до успіху – досягнення мети, тим нижчий показник готовності до ризику. При цьому мотивація до успіху впливає і на сподівання на успіх: при сильній мотивації до успіху надії на успіх зазвичай більш, ніж при слабкій. До того ж людям, мотивованим на успіх і тим, що мають великі надії на нього, притаманно уникати великого ризику.

Ті, хто сильно мотивований на успіх і має високу готовність до ризику, рідше потрапляють в незручні ситуації, ніж ті люди, що мають високу готовність до ризику, але високу мотивацію до уникнення невдач (захист). І навпаки, коли у людини є висока мотивація до уникнення невдач (захист), це є перешкодою мотиву до успіху – досягнення мети.

Дослідження показали, що люди з високим рівнем захисту, тобто страхом перед нещасними випадками, частіше потрапляють в подібні неприємності, ніж ті, хто має високу мотивацію до успіху.

Дослідження також показали, що люди, котрі бояться невдач (високий рівень захисту) надають переваги малому, або, навпаки, надто великому ризику, де невдача не загрожує престижу. Установка на захисну поведінку в роботі залежить від трьох факторів:

- ступеня потенційного ризику;

- переважаючої мотивації;
- досвіду невдач на роботі.

Посилюють установку па захисну поведінку дві обставини:

- коли без ризику вдається отримати бажаний результат;
- коли ризикована поведінка призводить до нещасного випадку.

Досягнення ж безпечного результату при ризикованій поведінці, навпаки, послаблює установку на захист, тобто мотивацію до уникнення невдач.

Література

1. Гусев А. И. К вопросу о видах толерантности к неопределенности / А. И. Гусев // Наукові записки Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. - К. : Міленіум, 2006. – Вип. 30. – С. 54 – 63.
2. Загвязинский В. И. Методология и методы психолого-педагогического исследования: Учебное пособие. - М.: Академия, 2005. – 208с.
3. Ильин Е. П. Мотивации и мотивы.- СПб: Питер, 2002. – 512 с.
4. Курганов А. В. Формирование готовности студентов гуманитарного вуза к психолого-педагогическому исследованию: дисс. ... канд. пед. наук. – Казань. 2009. – 195с
5. Луковицкая О. Г. Социально-психологическое значение толерантности к неопределенности. Автореф. дисс. к. п. н. – СПб., 1998.
6. Лушин П. В. Психология личностных изменений. – Кіровоград : Полиграфическо-издательский центр ТОВ «Имекс ЛТД», 2002. – 360 с.
7. Мириманова М. С., Обухов А. С. Воспитание толерантности через социокультурное взаимодействие. / /

Развитие исследовательской деятельности учащихся:
Методический сборник. – М., 2001. – С. 88 – 98.

8. Никитина Е. Ю. Формирование готовности студентов педагогического вуза к научно - исследовательской деятельности средствами проблемного обучения: дисс. ... канд. пед. наук. - Новокузнецк. 2009. - 182 с.

9. Пакулина С. А. Адаптивные способности студентов педвуза: структура, факторы и средства развития : дис. ... канд. психол. наук. – Челябинск. 2004.- 182 с.

10. Психология менеджмента: практикум / под ред. проф. Г.С.Никифорова. – СПб.: Речь, 2010. – С. 484-487.

11. Райгородский Д. Я. (редактор-составитель). Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие. – Самара: БАХРАХ-М, 1998. – 672 с.

12. Толерантність до невизначеності можна розглядати як властивість особистості, яка дозволяє витримувати кризові прояви, пов'язані з ситуаціями невизначеності.